

SOCIÁLNÍ DEMOGRAFICKÁ ANALÝZA KRÁLOVÉHRADECKÉHO KRAJE

(okresů Hradec Králové, Jičín, Trutnov, Náchod a Rychnov nad Knížnou)

Jana Veselá

Ústav veřejné správy a práva, FES, Univerzita Pardubice

Abstract: Social demographic view of Hradec Králové region from the point of view of the territorial statistical EU – NUTS units as the component part of NUTS 2 Northeast.

Key words: Demographic and social analysis, nomenclature of EU territorial statistical units, Northeast region, labour market, employment on NUTS 2 level and described region, health care of Hradec Králové analyzed region as well as characterized by the natality, marriage, diversity and mortality.

1 Základní charakteristika území

Královéhradecký kraj byl podle nomenklatury územních statistických jednotek EU – NUTS vymezen Usnesením vlády ČR č. 707 ze dne 28.11.1998 jako součást NUTS¹ Severovýchod, která se skládá ze 3 krajů – Královéhradeckého, Pardubického a Libereckého. Rozlohou i počtem obyvatel patří region Severovýchod k nejvíce těm v republice.

Populační velikosti se Královéhradecký kraj řadí na 10. místo mezi 14 VÚSC² (cca 500 tisíc obyvatel) a rozlohou na 9. místo (cca 4700 km²). Hustota zalidnění nedosahuje republikového průměru (KH kraj má 116 obyvatel na km² z celkového republikového (ČR) průměru 130 obyvatel/km².(viz. tabulka č. 1)

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky krajů ČR (k 1. 1. 2000)

Kraj	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyv. na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Praha	1	0,0	496,17	0,6	1193270	11,6	2405
Středočeský	1148	18,4	11014,65	14,0	1108465	10,8	101
Ěskobudějovický	623	10,0	10055,74	12,8	626634	6,1	62
Plzeňský	505	8,1	7561,17	9,6	552553	5,4	73
Karlovarský	132	2,1	3314,34	4,2	304831	3,0	92
Ústecký	354	5,7	5335,23	6,8	826852	8,0	155
Liberecký	216	3,5	3163,12	4,0	429080	4,2	136
Královéhradecký	448	7,2	4757,98	6,0	552481	5,4	116
Pardubický	453	7,2	4518,46	5,7	509353	5,0	113
Jihlavský	730	11,7	6924,64	8,8	522267	5,1	75
Brněnský	647	10,4	7066,51	9,0	1138174	11,1	161
Olomoucký	393	6,3	5139,06	6,5	642961	6,2	125
Zlínský	300	4,8	3964,96	5,0	598789	5,8	151
Ostravský	301	4,8	5554,79	7,0	1283911	12,5	231
Česká republika	6251	100,0	78866,82	100,0	10289621	100,0	130

Zdroj: ČSÚ

¹ NUTS - dříve než bylo přikročeno k vytváření zákonných předpokladů pro ustanovení krajů v říjnu 1998 bylo vládou ČR v návaznosti na využívání strukturálních fondů EU území státu rozděleno na územní správní jednotky (z těchto ekonomických podniků, tak došlo k vytvoření statistických regionů)

Základními úrovněmi v regionálním rozvoji ČR jsou:

- národní úroveň NUTS 1
- úroveň regionů NUTS 2
- krajská úroveň NUTS
- okresní úroveň NUTS 4
- místní úroveň NUTS

viz. sborník Výzkumný záměr, FES UP, prosinec 1999, s.39

² VÚSC – vyšší územní správní celky, které nesou název kraj. K 1. 1. 2001, zákon č. 347 z roku 1997

Tabulka è. 2: Základní charakteristiky NUTS 2 ÈR (k 1.1.2000)

Region NUTS 2	Poèet obcí		Rozloha		Poèet obyvatel		Hustota obyv. na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Praha	1	0,0	496,17	0,6	1193270	11,6	2405
Støední Èechy	1148	18,4	11014,65	14,0	1108465	10,8	101
Jihozápad	1128	18,0	17616,91	22,3	1179187	11,5	67
Severozápad	486	7,8	8649,57	11,0	1131683	11,0	131
Severovýchod	1117	17,9	12439,56	15,8	1490914	14,5	120
Jihovýchod	1377	22,0	13991,15	17,7	1660441	16,1	119
Støední Morava	693	11,1	9104,02	11,5	1241750	12,1	136
Ostravsko	301	4,8	5554,79	7,0	1283911	12,5	231
Èeská republika	6251	100,0	78866,82	100,0	10289621	100,0	130

Zdroj: ÈSÚ

Region Severovýchod tvoøí území tøã novì ustanovených krajù, a to kraje Libereckého, Královèhradeckého a Pardubického. Sestává z 13 okresù. Vzdálenost pomyslného centra od Prahy je cca 100 km, od hranic regionu je zhruba 300 km do metropolí sousedních státù – Berlína a Vídnì. Ve vzdálenosti cca 100 km na kážovatce transevropských komunikaèních tras leží Wroclaw, sídlo vojvodství, pørozené centrum Dolního Slezska. Další významná soustøedi ní obyvatel za hranicemi regionu pøedstavují Katovická aglomerace (250 km), Dráží any (150 km) a Lipsko (250 km).

Reliéf je velice pestrý a vertikální èlenitost je jedna z nejvìtších ve srovnání s ostatními jednotkami v celé ÈR. Severní a severovýchodní èást regionu lemují pohoøí (Lužické a Jizerské hory, Krkonoše s nejvyšší horou celé ÈR – Snìžkou, Orlické hory), støední èást tvoøí Polabská nížina s nadmoøskou výškou cca 200 m. n. m., jižní èást zasahuje do oblasti Èeskomoravské vrchoviny. Èlenitost reliéfu s sebou pønáší atraktivní podmínky pro rozvoj turistiky a cestovního ruchu. Celý region lze charakterizovat jako pømyslovì – zemì dìlský s tím, že jeho pømyslová základna je relativnì heterogenní. Znamená to tedy, že zde nejsou pømyslová odvítví ani jednotlivé podniky s výraznì dominantním vlivem na region z hlediska struktury výroby a zamìstnanosti, jako je tomu napø u NUTS 2 – Severozápad nebo Ostravsko.

Královèhradecký kraj se administrativnì èlení na 5 okresù (Hradec Králové, Jièín, Náchod, Rychnov n/K, Trutnov – viz. tabulka è. 3) a 36 spádových obvodù povìøených úøadù (pracovní nazývány mikroregiony), které dohromady zahrnují 448 obcí. Rozdíly v územní rozloze okresù jsou relativnì malé. Nejvyšší hustotu zalidni ní vykazují okresy Hradec Králové a Náchod. V ostatních z nich je hustota zalidni ní v rámci ÈR podprùmìrná. Královèhradecký kraj vypløuje severovýchodní polovinu Èech. Na severovýchodì území kraje ohranièuje mezistátní hranice s Polskem, která tvoøí cca 40% jeho celkové hranice. V CØ Královèhradecký kraj hranièí s tøemi dalšími kraji (Pardubický, Støedoèeský a Liberecký) a celkem 6 okresy.

Tabulka è. 3: Základní charakteristika okresù Královèhradeckého kraje (k 1.1.2000)

Okres, kraj	Poèet obcí		Rozloha		Poèet obyvatel		Hustota obyvatel na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
HK	101	22,5	875,5	18,4	161071	29,2	184
Jièín	111	24,8	886,6	18,6	77286	14,0	87
Náchod	78	17,4	851,5	17,9	112816	20,5	132
Rychnov n/K	83	18,5	997,8	21,0	78909	14,3	79
Trutnov	75	16,7	1146,7	24,1	121569	22,0	106
KH kraj	448	100,0	4758,1	100,0	551651	100,0	116

Zdroj: ÈSÚ

K 1. 3. 2001 dosáhl počet obyvatel regionu 1495 196 obyvatel, což představuje 14,5% z celkového počtu obyvatel ČR. Vývoj obyvatelstva v regionu v letech 1995-2001 byl mírně příznivější než v ČR jako celku. Žádný okres není extrémně populačně ziskový nebo ztrátový. Drobné změny v počtu obyvatel lze přičíst na vrub úpravy metodiky sčítání lidu (započtení cizinců s dlouhodobým pobytem v ČR), nejhustěji zalidněn je Liberecký kraj a nejméně kraj Pardubický. Nejvyšší hustotu zalidnění mají okresy se „stotisícovými“ městy (Hradec Králové, Pardubice a Liberec) a průmyslové Jablonecko (viz. tabulka è. 4).

Struktura osídlení regionu nezaznamenala z historického pohledu žádné dramatické změny s výjimkou období 1938-1947, kdy došlo v souvislosti s válečnými událostmi k velkým pohybům obyvatelstva, zejména na území bývalých Sudet. Po 2. světové válce zesílil proces urbanizace spojený s vyliďováním venkova. V 90. letech naopak dochází k růstu populace ve venkovských sídlech v zájmu velkých měst a sílí dezintegrační tendence, pro niž vytváří příznivé prostředí nadměrná rozdrobenost sídelní struktury. (Po roce 1989 se na rozdíl od většiny evropských zemí v České republice i v regionu zvyšuje počet obcí).

Tabulka è. 4: Vývoj počtu obyvatelstva regionu podle okresů 1995-2001

Okres/region	1995	1998	2001	1998/1995 (%)	2001/1995 (%)	Hustota zalidnění
Èeská Lípa	104771	105521	106043	100,7	101,2	93,3
Jablonec n/N	88758	88506	88808	99,7	100,1	220,1
Liberec	159605	159446	160195	99,9	100,4	173,2
Semily	75840	75607	75723	99,7	99,8	108,3
Liberecký kraj	428974	429080	430769	100,0	100,4	136,2
Hradec Králové	162234	161437	161844	99,5	99,8	184,9
Jičín	78105	77617	78193	99,7	100,1	88,2
Náchod	112475	112775	113288	100,3	100,7	133,1
Rychnov n/K	79048	78926	79335	99,8	100,4	79,5
Trutnov	121965	121726	121688	99,8	99,8	106,1
Královéhr. kraj	553827	552481	554348	99,8	100,1	116,5
Chrudim	105643	105459	105709	99,8	100,1	102,7
Pardubice	162861	162080	162008	99,5	99,5	182,2
Svitavy	102635	102490	103077	99,9	100,4	77,2
Ústí n. Orlicí	138933	139324	139285	100,3	100,3	110,1
<i>Pardubický kraj</i>	<i>510072</i>	<i>509353</i>	<i>510079</i>	<i>99,9</i>	<i>100,0</i>	<i>112,9</i>
NUTS 2 – SV	1492873	1492912	1495196	100,0	100,2	120,2
Èeská republika	10321344	10289621	10292933	99,7	99,7	130,5

Hustota zalidnění k 1.3.2001 v obyv./km²

Pramen: ÈSÚ

Tabulka è. 5: Velikostní skupiny obcí a počty obyvatel jednotlivých velikostních skupinách – relativní hodnoty – 2001 (SLDB)

okres/region	Počet obcí podle velikostní kategorie					Počet obyvatel v obcích				
	do 499	500-1999	2000-9999	nad 10000	celkem	do 499	500-1999	2000-9999	Nad 10000	celkem
Èeská Lípa	53,3	31,6	11,7	3,3	100,0	6,4	15,9	29,1	48,7	100,0
Jablonec n/N	29,4	50,0	17,7	2,9	100,0	2,6	17,4	28,7	51,4	100,0
Liberec	49,1	35,1	14,0	1,8	100,0	4,9	10,3	22,5	62,4	100,0
Semily	43,1	46,2	6,2	1,6	100,0	9,4	38,8	32,7	19,3	100,0
Liberecký kraj	46,3	39,8	11,6	2,3	100,0	5,5	18,2	27,2	50,3	100,0
Hradec Králové	69,3	23,8	5,9	1,0	100,0	11,1	12,5	15,8	60,7	100,0
Jičín	76,6	17,2	5,4	0,9	100,0	21,3	20,6	36,9	21,2	100,0
Náchod	55,2	28,2	8,9	3,8	100,0	11,9	14,9	34,0	39,4	100,0
Rychnov n/K	61,4	27,7	9,6	1,2	100,0	16,0	25,6	43,6	14,9	100,0
Trutnov	49,3	37,3	9,3	4,0	100,0	7,9	21,1	20,0	60,0	100,0

Královéhrad. kraj	64,6	25,9	7,5	2,0	100,0	12,7	17,9	27,4	42,1	100,0
Chrudim	68,1	23,9	6,2	1,8	100,0	18,7	24,4	24,3	32,7	100,0
Pardubice	71,3	22,7	5,2	0,9	100,0	11,2	15,7	16,8	56,4	100,0
Svitavy	65,5	30,1	1,8	2,7	100,0	17,6	32,1	11,7	38,7	100,0
Ústí n. Orlicí	34,8	37,5	6,3	3,6	100,0	13,7	25,2	25,2	39,0	100,0
<i>Pardubický kraj</i>	<i>64,5</i>	<i>28,5</i>	<i>4,9</i>	<i>2,2</i>	<i>100,0</i>	<i>13,9</i>	<i>23,4</i>	<i>19,6</i>	<i>43,1</i>	<i>100,0</i>
NUTS 2 - SV	61,0	29,7	7,3	2,1	100,0	11,0	19,8	24,7	44,8	100,0
Česká republika	58,9	31,0	7,9	2,1	100,0	8,4	17,5	19,7	54,4	100,0

Tabulka è. 6: Velikostní struktura obcí – relativní údaje

	Počet obcí v %							Index rozdrobenosti
	0-199	200-499	500-999	500-1999	2000-9999	10000-49999	50000	
Hradec Králové	29,7	41,6	15,8	5,9	5,9	0,0	1,0	188,1
Jičín	43,2	33,3	12,6	4,5	5,4	0,9	0,0	209,0
Náchod	17,9	43,6	21,8	3,8	9,0	3,8	0,0	162,8
Rychnov n/K	25,3	34,9	22,9	6,0	9,6	1,2	0,0	168,7
Trutnov	20,0	29,3	24,0	13,3	9,3	4,0	0,0	142,7
KH kraj	28,6	36,6	18,8	6,5	7,6	1,8	0,2	177,7
Česká republika	27,8	31,8	19,9	10,5	7,9	1,7	0,4	167,0

Poznámka: Index rozdrobenosti je definován jako součet vážených podílů tří nejnižších velikostních kategorií obcí na celkovém počtu obcí v okrese (podíl obcí spočtem obyvatel do 199 je uvažován 3x, obcí 200-499 obyvateli 2x a obcí s 500-999 obyvateli 1x)

1.1 Trh práce a zaměstnanost na úrovni NUTS 2 a Královéhradeckého kraje

Ekonomická aktivita obyvatelstva v regionu je vyšší než republikový průměr, rovněž další charakteristiky trhu práce (zejména nezaměstnanosti) jsou pŕaznivější než v jiných regionech. Velkým problémem jsou však anomálie v některých mikroregionech, zejména v pohraničí. Vývoj nezaměstnanosti za posledních 6 let je uveden v tabulce èíslo 7.

Tabulka è. 7: Vývoj nezaměstnanosti v letech 1995 – 2001

Území (kraj/okres)	Míra nezaměstnanosti celkem v % k 31.12						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	*30.9.2001
Česká Lípa	2,8	3,2	5,1	7,1	8,0	6,7	7,6
Jablonec n/N	1,0	1,2	3,2	5,1	5,9	4,9	6,1
Liberec	3,3	4,3	6,8	8,4	7,7	7,3	7,4
Semily	1,9	2,3	4,2	6,0	7,1	6,1	6,3
Liberecký kraj	2,5	3,1	5,2	7,0	7,4	6,4	7,0
Hradec Králové	1,7	2,5	4,1	6,4	8,6	6,5	6,0
Jičín	2,3	2,9	4,8	6,7	7,7	5,8	5,3
Náchod	1,8	2,3	3,3	5,2	6,5	5,3	5,2
Rychnov n/K	1,8	2,4	4,1	6,2	6,8	5,0	5,3
Trutnov	2,5	3,0	4,1	5,8	7,5	6,1	6,0
Královéhr. Kraj	2,0	2,7	4,0	6,1	7,5	5,9	5,6
Chrudim	2,8	3,8	5,3	7,4	10,6	9,5	7,8
Pardubice	1,5	1,8	2,9	4,9	6,6	6,0	5,1
Svitavy	4,8	5,4	7,2	8,9	11,6	10,2	10,0
Ústí n. Orlicí	2,5	3,5	4,6	6,4	8,9	7,5	7,5
Pardubický kraj	2,7	3,5	4,7	6,6	9,0	7,9	7,3
NUTS 2 – SV	2,4	3,1	4,6	6,5	8,0	6,7	6,6
Česká republika	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	8,8	8,5

*data za Královéhradecký kraj k31. 8. 2001, za Pardubický kraj k30. 6. 2001, údaje za NUTS 2 v letech 1999-2001 jsou pouze orientační

Od poloviny 90. let do současnosti zaznamenala nezaměstnanost velmi dramatický vývoj. Index nezaměstnanosti v ČR se zvýšil téměř 3x a obdobný vývoj zaznamenaly i kraje sdružené v regionu Severovýchod. K tradičním oblastem s vysokou nezaměstnaností (Frýdlantsko, Svitavsko,...) se v posledním období přidávají i Chrudimsko a částečně Ústeckoorlicko v důsledku kolapsu tradičních výrobních odvětví (Transporta, textilní závody,...). Od roku 2000 dochází ke stagnaci, resp. mírnému poklesu nezaměstnanosti poněkud se snižují regionální diference v míře nezaměstnanosti mezi jednotlivými okresy.

1.2 Zdravotnictví na úrovni NUTS 2 a Královéhradeckého kraje

Zařízení základní zdravotní péče poskytují vysoký standard z hlediska kapacit. Z pohledu efektivity systému bude třeba snížit počet akutních lůžek v nemocnicích, zejména místního významu, a rozšířit počet lůžek následné péče. Nadregionální význam má Fakultní nemocnice v Hradci Králové, specializované obory regionálního významu jsou soustředěny rovněž do nemocnic v Pardubicích a Liberci. Záchraná služba má dobrou úroveň; s ohledem na členitost terénu a silný turistický ruch má velký význam letecká záchraná služba, která svými stávkami v Hradci Králové a v Liberci pokrývá celé území regionu. Důležitou součástí zdravotní péče tvoří lázeňská zařízení (Velichovky, Janské Lázně, Lázně Běláhoř, Lázně Bohdaneč, Lázně Kunratice, Lázně Libverda, Železnice,...) a rehabilitační ústavy.

2 Reprodukce obyvatelstva

Tabulka č. 8: Věková struktura obyvatelstva k 1. 1. 2000 podle okresů

Okres, kraj, ČR	Počet obyvatel	Věkové skupiny obyvatel						Index stáří
		Absolutně			Relativně v %			
		0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
HK	161071	25756	103579	31736	16,0	64,3	19,7	123,2
Jičín	77286	12876	49059	15351	16,7	63,5	19,9	119,2
Náchod	112816	19694	71950	21172	17,5	63,8	18,8	107,5
Rychnov n/K	78909	13722	50678	14509	17,4	64,2	18,4	105,7
Trutnov	121569	20342	79734	21493	16,7	65,6	17,7	105,7
KH kraj	551651	92390	355000	10426	16,7	64,4	18,9	112,8
ČR	10278098	1707205	6697935	1872958	16,6	65,2	18,2	109,7

Zdroj: ČSÚ (PRK)

Situace v proporcích obyvatelstva Královéhradeckého kraje je porovnatelná s celkovou úrovní platnou pro Českou republiku. Počet osob ve věku 0-14 let je procentuálně v kraji téměř identický se stavem v České republice. Výrazně podprůměrnou se v tomto ohledu jeví situace v okrese Hradec Králové. Naopak výrazně nadprůměrná je v okresech Náchod a Rychnov. Okres Hradec Králové patří, společně s okresem Jičín, mezi dva nejstarší okresy kraje, které zároveň výrazně převyšují celkovou situaci v ČR. Počet osob starších 60-ti let v Královéhradeckém kraji je více, než-li je průměrně v ČR. Osob v produktivním věku naopak méně. Předpokládaný vývoj počtu obyvatelstva ve sledovaných okresech od roku 2000 do roku 2005 je obdobný s vývojem počtu obyvatelstva v celé republice. Pro Královéhradecký kraj, na základě věkového složení jeho obyvatelstva, vyplývá nutnost péče o osoby staré a zároveň i osoby mladé, děti, mládež a mladé dospělé (do 21 let). Z pohledu potřebných sociálních služeb se nabízí především služby terénní, rezidenční a intervenční.

Mezi dva základní demografické jevy patří porodnost a úmrtnost.

2.1 Porodnost (natalita) a plodnost

Nejvýznamnější změnou reprodukčního chování v 90. letech v celé republice byl výrazný pokles porodnosti způsobený snižováním úrovně plodnosti, u níž se pomalý pokles z 80.

a začátku 90. let od roku 1992 zmínil v rychlý pád. Výsledkem je současná úroveň úhrnné plodnosti, nižší než ve většině evropských zemí, a historicky nejnižší počty narozených dětí na území České republiky, a to i přes skutečnost, že do reprodukčního věku vstoupily početně silné ročníky narozených v 70. letech. V současné době se naše populace nachází na cestě přechodu k západoevropskému typu reprodukce. V západní Evropě tyto změny probíhaly od poloviny 60. let, v České republice se tak děje překotně během necelého desetiletí.

Z úřadů uváděných porodnic v Hradci Králové a Novém Bydžově podle matriky Hradec Králové se narodila v roce 2001 o 36 dětí více než v roce 2000 (r. 2001 – 1698 narozených dětí)

Hlavní fakta o vývoji a stavu demografické reprodukce ve městě ve srovnání s Českou republikou:

- úhrnná plodnost byla ve městě v devadesátých letech výrazně nižší
- mezi matkami byly více zastoupeny ženy ve věku 25 – 35 let a méně ženy 24-leté a mladší
- odkládání porodu se projevilo zřetelně již
- nástup nových trendů v reprodukčním chování se vyznačoval větší intenzitou.

Tabulka č. 9: Počet narozených dětí na území ČR

Rok	Počet narozených
1989	128 356
1990	130 564
1991	129 354
1992	121 705
1993	121 025
1994	106 579
1995	96 097
1996	90 446
1997	90 657
1998	90 829
1999	89 774
2000	91 169
2001	90 910

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

Tabulka č.10: Živě narození v Královéhradeckém kraji

	1998	1999	2000
Živě narození celkem	4 989	4 966	4 969
<i>v tom podle pohlaví:</i>			
muži	2 654	2 567	2 576
ženy	2 335	2 399	2 393
<i>v tom podle pořadí dítěte:</i>			
první	2 334	2 274	2 360
druhé	1 968	1 943	1 896
třetí	479	535	509
čtvrté a další	208	214	204
<i>v tom podle věku matky:</i>			
do 15 let	-	1	1
15-19 let	329	270	229
20-24 let	1 941	1 797	1 481
25-29 let	1 765	1 887	2 214
30-34 let	688	729	772
35-39 let	231	241	234
40 a více let	35	41	38
Úhrnná plodnost	1	1	1

Počet porodů dvojčet	90	98	86
trojčet	2	4	1
Živě narození podle rodinného stavu matky:			
svobodné	629	647	712
vdané	4 101	4 044	4 000
rozvedené	242	259	243
ovdovělé	17	16	14
Podíl narozených mimo manželství (v%)	18	19	20

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.2 Potratovost

Potratovost³ se, na rozdíl od porodnosti a plodnosti, v 90. letech vyvíjela páznivě. Na přelomu 80. a 90. let se konečně zastavil nepřetržitý růst počtu indukovaných potratů, přičemž se dosavadní trend vývoje v dalších letech zcela obrátil. Během první poloviny 90. let klesl počet potratů více než o polovinu a sestupný trend pokračoval pozvolnějším tempem i v následujícím období.

Tabulka č. 11: Potratovost

Rok	Celkem potratů	Z toho		
		Umělá přerušití hotenství	Samovolné potraty	Ostatní potraty
1990	126 055	111 268	14 772	15
1991	120 050	106 042	13 985	23
1992	109 281	94 180	13 401	4
1993	85 445	70 634	13 228	4
1994	67 434	54 836	11 109	11
1995	61 590	49 531	10 571	12
1996	59 962	48 086	10 296	20
1997	56 973	45 022	10 392	7
1998	55 654	42 959	11 128	12

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

Tabulka č. 12: Potratovost v Královéhradeckém kraji za období 1998 – 2000

	1998	1999	2000
Potraty celkem	3 085	2 763	2 499
<i>v tom podle druhu:</i>			
samovolný	489	555	540
UPT ⁴ - do 8 týdnů	2 000	1 718	1 515
- po 8 týdnů	485	396	347
ostatní vě. mimodí ložních tí hotenství	111	94	97
<i>v tom podle věku ženy:</i>			
do 15 roků	2	4	1
15-19 roků	254	237	185
20-24 roků	756	670	601
25-29 roků	821	752	674
30-34 roků	586	536	500
35-39 roků	425	362	358
40 a více roků	241	202	180
<i>v tom podle rodinného stavu:</i>			
svobodné	824	773	701

³ Potrat (abort) je předčasně ukončení těhotenství buď samostatně, nebo spontánně.

⁴ Umělé přerušití těhotenství

vdané	1 880	1 658	1 481
rozvedené	344	286	292
ovdovì lé	24	33	11
družky	8	9	8
nezjišti no	5	4	6
UPT celkem	2 485	2 114	1 862
<i>v tom UPT podle pořadí:</i>			
první	1 370	1 252	1 058
druhé	666	518	494
třetí	299	238	205
čtvrté a další	150	106	105

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

K důležitým demografickým charakteristikám patří i kojenecká úmrtnost. Ta v 90. letech zaznamenala, po víceleté stagnaci èi jen pomalém poklesu, výrazné zlepšení. Souèasná úroveň kojenecké úmrtnosti posunula ÈR mezi vyspìlé zemì s dobrým evropským standardem tohoto ukazatele.

2.3 Úmrtnost (nadìje dožití)

Situace v úmrtnosti obyvatelstva Èeské republiky se zaèala od druhé poloviny 80. let pomalu zlepšovat, za souèasného zvýšení nadìje dožití ve všech okresech Èeské republiky bì hem 90. let. Nadìje dožití stále rostla, v roce 1997 èinila 70,5 let u mužù a 77,5 let u žen. Tím se postavení Èeska z hlediska úmrtnosti v Evropì dále zlepšilo, i když, proti vyspìlým zemím, u nás stále průmìrný vìk zemøelých zùstává zhruba o ètyř roky nižší. V Hradci Králové v r. 2000 zemøelo 1 404 obyvatel, do poloviny prosince 2001 zemøelo 1 324 obyvatel, což je o 80 lidí ménì než vpøedchozím roce. Nadìje dožití v roce 2000 u mužù 71,6 roku, u žen 78,3 roku.

Hlavní rysy úmrtnosti a jejího vývoje v okrese Hradec Králové:

- intenzita úmrtnosti je dlouhodobì výraznì pod republikovým normálem, a to u obou pohlaví
- u mužù i žen má rozhodující podíl na prázdných úmrtnostních pomìrech pøedevším úmrtnost ve vìku nad 60 let a nezanedbatelný je i prázdný vèk vèkové skupiny 40-59 let, pøedemž intenzita úmrtnosti v ti chto vèkových skupinách se dále snižuje
- pøes prázdnou výchozí situaci se úmrtnostní pomìry v okrese bì hem první poloviny devadesátých let dále výraznì zlepšily a okresní charakteristiky se tak ještì více vzdálily celorepublikovému průmìru.

Tabulka è. 13: Zemøelí v Královéhradeckém kraji podle pohlaví a vèku za období 1998-2000

	1998	1999	2000
Zemøelí celkem	5 847	5 957	5 799
v tom : - muži	2 897	2 933	2 970
- ženy	2 950	3 024	2 829
v tom ve vèku: 0 rokù	28	17	14
1-4 rokù	9	11	11
5-9 rokù	6	7	7
10-14 rokù	9	4	6
15-19 rokù	21	18	21
20-24 rokù	29	33	35
25-29 rokù	28	31	33
30-34 rokù	30	26	26
35-39 rokù	36	44	37
40-44 rokù	81	79	80

45-49 rokù	143	130	143
50-54 rokù	226	242	234
55-59 rokù	292	301	282
60-64 rokù	348	363	331
65-69 rokù	619	552	525
70-74 rokù	823	851	791
75-79 rokù	942	1 094	1 075
80-84 rokù	773	672	692
85 + rokù	1 404	1 482	1 456

Zdroj: Statistická roèenka Královèhradeckého kraje 2001

2.3.1 Kojenecká úmrtnost

Pro vymezení kojenecké úmrtnosti⁵ a jejich složek je nezbytná jednotná a mezinárodní srovnatelná definice porodu, potratu, živì a mrtvì narozeného dítěte.

Dále je pak třeba seznámit se s klasifikací kojenecké úmrtnosti podle stáří dítěte:

- úmrtnost porodní 0 – 2 dny života dítěte
- úmrtnost èasná 0 – 6 dnù života dítěte
- úmrtnost novorozenecká 0 – 27 dnù
- úmrtnost ponovorozenecká 28 dní – 1 rok
- úmrtnost kojenecká do 1 roku
- mortalita – mrtvì narození

Při posuzování příèin úmrtnosti kojencù pozorujeme, že je lze rozdílit do velkých skupin:

- a) příèiny exogenní – nemoci a poruchy zdraví, k nimž dochází po narození
- b) příèiny endogenní – poruchy, které si s sebou přináší dítě na svìt znitrodì ložního vývoje, vady vrozené a poranění při porodu

Hlavní složkou poklesu kojenecké úmrtnosti v posledním století tvoří exogenní příèiny, které lze snadněji ovlivnit.

Tabulka è. 14: Kojenecká úmrtnost

Stáří při úmrtí	Absolutnì				Na 1000 živì narozených			
	1990	1996	1997	1998	1990	1996	1997	1998
do 1 roku	1 410	547	531	472	10,8	6,0	5,9	5,2

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

Z podrobných analýz kojenecké úmrtnosti jednoznaènì vyplývá, že nejrizikovitějším èinitelem ovlivnùjícím pøžití dítěte v prvním roce života jsou (vedle biologických, endogenních faktorù – napø vrozené vady dítěte) porodní hmotnost a délka těhotenství. Dále zde pak figurují sociální faktory, z nichž nejvýznamnější roli hrají vyšší pořadí narozených a vzdìlánì matky, ménì pak rodinný stav a vìk matky.

2.3.2 Mrtví pøevyšují narozené

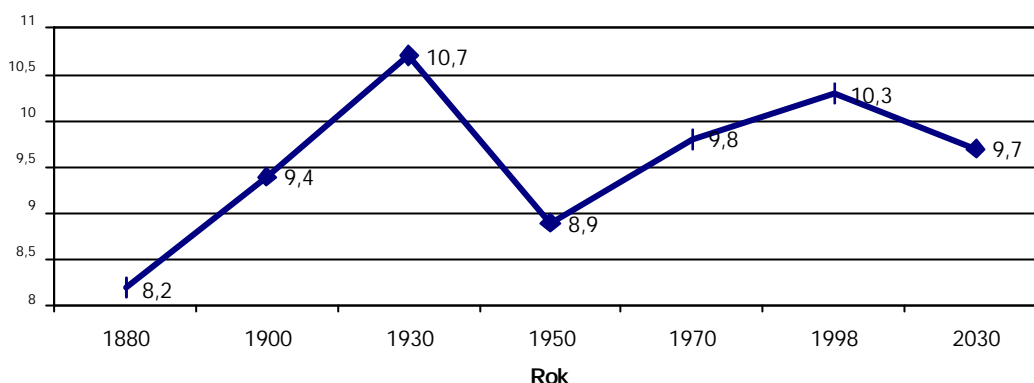
Počet obyvatel Èeska mùže do roku 2030 klesnout na 9,7 milionu. To je zhruba o půl milionu ménì než na konci roku 2000, kdy v prosinci republika mìla 10 266 546 obyvatel. Pøedpovídá to Èeský statistický úrad (ÈSÚ). Příèinou úbytku obyvatel je nízká porodnost èeských žen. Od roku 1994 počet obyvatel Èeské republiky klesá, počet zemøelých pøevyšuje počet narozených a stìhování se tento párožený úbytek pouze tlumí. Loni se narodilo 90 910 dětí, ale počet zemøelých byl o 18 000 vyšší.

Pro zachování prosté reprodukce je třeba, aby v průmìru každá žena porodila nejménì 2,1 dítěte. V roce 1998 se podle statistického průmìru každé ženì narodilo 1,15 dítěte.

⁵ Vedle úmrtnosti ve stáří tvoří nejvýraznější složku celkové úmrtnosti v populaci

Obyvatelé ÈR se v populaèním chování pøbližují západní Evropì. Na zemi však zásluhou rozvojových státù každoroèní pøibývá asi 80 milionù lidí.

Graf è. 1 : Vývoj populace na území ÈR (v milionech)

2.4 Sòateènost

Sòateènost je spoleèenský jev, který sám o sobì není pøímou souèástí reprodukèního procesu. Podmiòuje však v podmínkách naší kultury do znaèné míry porodnost. Sociální ekonomické zmìny se po roce 1989 projevíly v reprodukèním chování, a sice zejména u tìch generací, které od poèátku 90. let vstupují do reprodukèního vùku.

V souèasné dobì vùtší èást mladých svobodných lidí zaèala odkládat vstup do manželství do vyššího vùku. Otevøely se široké možnosti osobního rozvoje, èímž manželství a rodina rychle ztratily své dominantní postavení v hodnotovém žebøíèku dospívajících. K odkládání sòatkù pøispívá ovšem i sociální nejistota – konkrétnì hrozba nezamìstnanosti a bytové problémy mladých, zejména tìch s nižšími èi podprùmìrnými pøíjmy. Intenzita sòateènosti nejmladších svobodných osob se snižuje, pøeèmž sòateènost svobodných osob starších roèníkù v odpovídající relaci neroste, tedy zatím stále pokračuje odkládání sòatkù. Stoupá poèet nesezdaných lidí, pøipravených ke vstupu do manželství ve vyšším vùku.

Míra protagamie postihuje èetnost sòatkù mezi svobodnými snoubenci. Sociology zajímá též èetnost a charakteristika opakovaných sòatkù a doba, která uplynula mezi zánikem manželství a uzavøením sòatku nového. Pø V matrièním obvodu Hradec Králové v roce 2001 bylo uzavøeno 556 sòatkù, tj. o 36 sòatkù ménì než v roce 2000 (na HK je 10 matrièních úøadù).

Tabulka è. 15: Uzavøené sòatky v Královéhradeckém kraji za období 1998-2000

	1998	1999	2000
Celkový poèet sòatkù	3 071	2 939	3 049
Snoubenci podle rodinného stavu:			
svobodní	2 319	2 214	2 299
svobodné	2 327	2 213	2 312
rozvedení	723	693	717
rozvedené	704	694	708
ovdovìlí	29	32	33
ovdovìlé	40	32	29
Snoubenci podle pořadí sòatku:			
první - ženich	2 319	2 214	2 299
- nevěsta	2 327	2 213	2 312
druhý - ženich	669	620	632

- neví sta	649	609	643
třetí - ženich	71	96	109
- neví sta	89	105	84
čtvrté a další – ženich	12	9	9
- neví sta	6	12	10

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.5 Rozvodovost

Rozvodovost je definována jako zrušení manželství za života manželů soudním rozhodnutím, které vychází z konstatování objektivní existence rozvratu a neschopnosti manželství plnit společenskou funkci.

Vysoká úroveň rozvodovosti řadí Českou republiku již delší dobu na přední místo mezi evropskými státy. Postoj veřejnosti k rozvodům i rozvedeným osobám je dosti tolerantní a většina populace považuje rozvod za východisko rozpadlého manželství. Vysoká rozvodovost také do určité míry ovlivňuje demografické chování, rozvodem klesá pravděpodobnost narození dalšího dítěte (plodnost nevdaných žen je výrazně nižší) a intenzita uzavírání opakovaných sňatků v 90. letech byla nižší než dříve.

Z hlediska regionálního rozložení úrovně rozvodovosti zaznamenávají nejvyšší rozvodovost velká města, okresy s vyšším podílem městského obyvatelstva a okresy s méně stabilizovaným obyvatelstvem.

Tabulka č. 16: Rozvodovost v ČR

Počet rozvodů	1954	1955	1969	1990	1991	1992	
absolutní	9 897	9 989	20 500	32 055	29 366	28 572	
na 1000 obyv.				3,09	2,85	2,77	
Na 100 sňatků				35,2	40,8	38,6	
	nejméně od r. 1946						
Počet rozvodů	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	30 227	30 939	31 135	33 113	32 465	32 363	23 657
				nejvíce v celé historii			

Tabulka č. 17: Rozvodovost v Královéhradeckém kraji za r. 1998-2000

	1998	1999	2000
Celkový počet rozvodů	1 647	1 176	1 559
<i>tom podle délky trvání manželství:</i>			
0-4 roků	397	293	324
<i>z toho:</i> 0 roků	26	12	-
1 roků	85	55	74
5-9 roků	446	296	425
10-14 roků	322	223	302
15 a více roků	482	364	508
<i>v tom podle počtu nezletilých dětí:</i>			
žádné	526	441	499
jedno	668	417	627
dvě	403	290	391
tři	42	25	36
čtyři a více	8	3	6

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.6 Vzdelanostní struktura obyvatelstva v kraji

Vzdelanostní struktura obyvatelstva charakterizuje poměrně výstižně sociokulturní úroveň dané populace a je v úzké korelaci s celou řadou sociálních jevů. Při analýze vzdelanostní diferenciacie obyvatelstva vycházíme z nejvyššího dosaženého školního vzdělání⁶ jednotlivců starších 14,15 let tj. s ohledem na povinnou školní docházku.

Tabulka č. 18: Vzdelanost obyvatelstva k 3. 3. 1991 podle okresů

Okres, kraj, ČR	Nejvyšší dokončené vzdělání				Index vzdělanosti
	Střední škola s maturitou	VŠ	Střední škola s maturitou	VŠ	
	absolutní		v %		
HK	34505	11331	32,8	10,8	54,3
Jičín	13421	3024	26,5	6,0	38,4
Náchod	19560	4048	27,4	5,7	38,8
Rychnov n/K	13540	2961	27,3	6,0	39,2
Trutnov	20049	4252	26,1	5,5	37,1
Celkem	101075	25616	28,6	7,2	43,1
ČR	1866983	582849	28,4	8,9	46,1

Poznámka: Relativní hodnoty vztaženy k počtu obyv. nad 25 let, index vzdělanosti – podíl obyv. se středoškolským vzděláním + dvojnásobek podílu vysokoškolsky vzdělaných

Zdroj: SLDB 1991 (PRK)

Neodhadujeme skutečnou úroveň vzdělání jedince ani vzdělanostní úroveň populace. Dosažené vzdělání indikuje jenom velmi zhruba úroveň skutečného vzdělání jedince a společnosti. V úvahu bereme i sebevzdělání, úroveň školství ad. faktory.

Vzdělání ovlivňuje :

- profesní zapojenost
- má vliv na mobilitu jedince
- má vliv na životní úroveň, na způsob života
- na postoje, hodnoty
- demografické chování (ovlivňuje sňatkový věk, počet dětí v rodině ...)
- dynamiku rozdílu mezi generacemi
- migraci.

3 Sociální politika

3.1 Charakteristiky politiky zaměstnanosti

Po nárůstu nezaměstnanosti v prvních měsících roku 1999 došlo v celorepublikovém srovnání v dubnu a květnu k dočasněmu mírnému poklesu. Od června do září byl naopak zaznamenán postupný nárůst počtu evidovaných osob, zejména v důsledku přechodu absolventů škol na trh práce. V podzimních měsících se nárůst nezaměstnanosti stabilizoval a v říjnu dokonce došlo k mírnému poklesu. Výraznější nárůst byl zaznamenán až v prosinci. V roce 2000 byl zaznamenán podobný trend ve vývoji nezaměstnanosti, jako v roce předchozím. Zároveň byly úhrnně evidovány nejvyšší míry nezaměstnanosti nejen v ČR, ale i ve všech okresech Královéhradeckého kraje, včetně kraje jako celku. V roce 2001 se tempo růstu nezaměstnanosti zpomalilo a stabilizovalo. Procenta počtu nezaměstnaných občanů začala postupně klesat. Tento trend byl charakteristický i pro Královéhradecký kraj a všechny jeho okresy. V současné době patří kraj, po hlavním městě, společně s Jihočeským krajem, mezi ty kraje s nejnižší mírou nezaměstnanosti. Z okresů Královéhradeckého kraje je

⁶ Školní vzdělání bylo poprvé v našich populačních centrech zjišťováno od r. 1950, v předchozích sčítáních (r. 1921, 1930) byla zjišťována pouze gramotnost obyvatelstva

na tom nejlépe okres Hradec Králové. Trvalým problémem zůstává umís•ování uchazeèù bez vzdíání a se základním vzdíáním a obèanù, kteø ztratí zamítnání v pøeddùchodovém vìku (starších 50-ti let).

- **Sociální pøíjmy**

Podíl sociálních pøíjmù ve struktuøe celkových pøíjmù domácností se, v porovnání s rokem 1998, v roce 1999 a letech následujících relativní významní zvýšil a neustále roste. Sociální pøíjmy tvoø významnou èást celkových pøíjmù, pøedevším u nižších sociálních skupin.

- **Dùchody**

Postavení nejvýznamnějších souèástí sociálních pøíjmù domácností si udržely dávky dùchodového pojištní, i když se jejich relativní pozice ve srovnání s pøedcházejícími roky poněkud oslabil. Neustálý růst mezd se promítl do zhoršení relace průmírného starobního dùchodu k průmírné hrubé (i èisté) mzdí.

- **Státní sociální podpora**

Druhou, objemoví nejvíší, skupinou sociálních pøíjmù domácností byly dávky státní sociální podpory. Dávky státní sociální podpory mají obèanùm pomoci v pøedem pevní definovaných sociálních situacích, které stát považuje za důležité, èímž se chce podílet na jejich øešení formou finanèního pøíspívk. Mezi tyto situace patø narození díti te, péèe o díti, osvojení díti te, růst nákladù na bydlení nebo úmrtí èlena rodiny. Pø posuzování nárokù na státní sociální podporu (SSP) se netestuje majetek rodiny pouze pøíjmy obèanù, a to jen u ní kterých dávek. Systém SSP chápe rodinu jako soužití rodièù a nezaopatøených díti ve společné domácnosti. V závislosti na pøíjmu rodiny jsou poskytovány: pøídavek na díti, sociální pøíplatek, pøíspívek na bydlení, pøíspívek na dopravu. Bez ohledu na pøíjem rodiny lze poskytovat: rodičovský pøíspívek, zaopatøovací pøíspívek, dávky pístounské péèe, porodné, pohøbné. Základem pro stanovení nároku a výši dávek, vèetní urèení hranice pøíjmù obèana èi rodin, je životní minimum.

Tabulka è. 19: Státní sociální podpora

Region	Poøadí okresù		
	Dávky SSP na 1 obyvatele	Míra nezamí stanosti	Průmírná nominální mzda
Praha	8.	8.	1.
Støední Èechy	7.	6.	2.
Západní Èechy	6.	5.	5.
Jižní Èechy	5.	7.	6.
Jižní Morava	4.	4.	7.
Východní Èechy	6.	3.	8.
Severní Morava	2.	1.	4.
Severní Èechy	1.	2.	3.

Zdroj: Socioklub (Kutná Hora, Olomoucký kraj)

- **Sociální péèe**

Dávky sociální péèe se poskytují sociální potøebným obèanùm, tj. zejména tím, jejichž pøíjem nedosahuje èástek životních minima a kteø si nemohou pøíjem zvýšit (vzhledem k vìku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodù) vlastním pøíjímáním, zejména prací. Sociální potøebnému obèanovi se pø splní ní zákonem stanovených podmínek poskytují jednorázové nebo místìní se opakující penížitè nebo vìcné dávky k zabezpeèení výživy a ostatních základních osobních potøeb, vèetní prostøedkù k zajištní nezbytných nákladù na domácnost, a to do èástek životního minima popø odùvodní ní vyšších. Týká se to zejména nákladù na bydlení, které lze spolehliví prokázat. Pøíhlízí se k pøímíønosti bydlení, zejména k velikosti bytu vzhledem k poètu společně posuzovaných osob v byti.

4 Závěr

Charakteristiky porodnosti, sòateènosti, rozvodovosti a úmrtnosti nevykazují výrazné rozdíly. Všechny okresy charakterizuje pãírozený úbytek obyvatel. Pouze u okresù Náchod a Trutnov eliminuje tento stav migrace, a proto tyto dva okresy vykazují celkový pãírùstek obyvatel. VÌková struktura okresù je ve všech pãípadech regresivní, s výrazní zastoupenou složkou postproduktivní.

Podle prognózy obyvatelstva, kterou má mìsto zpracovánu do roku 2030, lze s jistotou oèekávat trvalý pokles poètu obyvatel mìsta Hradec Králové. Celkový poèet obyvatel bývá v širších vývojových souvislostech považován za souhrnnou charakteristiku reprodukce obyvatel. Z tohoto důvodu perspektiva, která v horizontu tãetì òi více let reálnì poèítá se snížením poètu obyvatel o více než 10% , zcela jednoznaènì signalizuje vážné narušení stability celkového vývoje sledované populace. V pãípadi mìsta Hradec Králové pãedstavuje oèekávaný vývoj narušení populaèní rovnováhy v mìøtku, které nezùstane bez dùsledkù pro další sociální a ekonomický rozvoj mìsta a celého regionu. Zdrojù nestability budoucího vývoje je nìkolik. K hlavním patãí totální deficit pãírozené mìny pãedstavovaný trvalou pãevahou poètu zemøelých nad poètem narozených obyvatel mìsta v jednotlivých letech prognózy. Za daných okolností mùže urøitý zvrát ve vývoji pãínést pouze zásadní zmìna migraèních pomìrù. Avšak oèekávané ztráty pãírozenou mìnou budou tak velké, že ani optimistická vize migraèního vývoje v soubìhu s nemènì optimistickým vidìním budoucí pãírozené reprodukce neovlivní hlavní tendenci celkového vývoje obyvatel mìsta tzn. jeho úbytek.

Nezamìstnanosti ani kriminalita podle statistických údajù nepatãí v tìchto okresech v celostátním porovnání k výrazným sociálním problémùm.

Literatura

- (1) Analýza a modelování sídelních celkù a regionù a jejich informaèního propojení. Výzkumný zámìr, FES UPa 1999
- (2) Demografie – revue pro populaèní vývoj 2001- 2002
- (3) Profil mìsta Hradec Králové. Úøad mìsta HK, 2001
- (4) Statistická roèenka 2001. ÈSÚ, Praha 2002
- (5) Statistická roèenka Královéhradeckého kraje 2001
- (6) Socioklub Kutná Hora, Olomoucký kraj, 1999

Kontaktní adresa:

PhDr. Jana Veselá, CSc., Ústav veøejné správy a práva,
Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice,
Studentská 84, 532 10 Pardubice
tel.: 466 036 168
e-mail: jana.vesela@upce.cz, eva.backovska@upce.cz

Recenzoval: doc. RNDr. Jan Vítek, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové